

Istraživanje 4

Osnove MHP-a

Istraživanje 4

Osnove MHP-a

OSNOVE MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

I ODNOS MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA I LJUDSKIH PRAVA

U ovom istraživanju pažnja se usmerava na međunarodno humanitarno pravo (MHP) koje predstavlja skup pravila ponašanja, koja za cilj imaju zaštitu žrtava i ugroženih za vreme oružanih sukoba. Istovremeno se proučava i odnos MHP-a i prava ljudskih prava, sa posebnim osvrtom na ona ljudska prava koja ostaju zaštićena i u situaciji oružanih sukoba.

Ciljevi:

- › Upoznavanje sa konceptom MHP-a i prava ljudskih prava
- › Razumevanje nužnosti postojanja pravila u oružanim sukobima
- › Razumevanje komplementarnosti MHP-a i prava ljudskih prava
- › Upoznavanje i usvajanje osnovnih pravila MHP-a

Materijal:

- › Prilog „Univerzalna deklaracija Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima“.
- › Pano sa šematskim prikazom komplementarnosti prava ljudskih prava i MHP-a
- › Prilog „Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava?“

Priprema materijala:

- Iseci kartice sa kategorijama ljudskih prava (prilog „Univerzalna deklaracija Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima“ - kartice)
 - Izrada panoa sa šematskim prikazom komplementarnosti prava ljudskih prava i MHP-a
-

AKTIVNOSTI U NEKOLIKO KORAKA:

Prvi korak: Voditelj najavljuje temu časa koja glasi - Odnos međunarodnog humanitarnog prava i prava ljudskih prava.

Kao uvod u temu voditelj traži od učenika da na njima logičan i odgovarajući način završe sledeću rečenicu: „Svaki čovek ima pravo da...“ Ukoliko učenici oklevaju, voditelj ih može podstaći navodeći nekoliko primera, recimo: Svaki čovek ima pravo da... ide kud želi ... uredi svoj dom kako želi ... kaže ono što misli ... radi i živi od svog rada ...ide na letovanje... da se obrazuje...da uči školu koju želi...da ga drugi ne ugrožavaju zbog boje kože, ili jezika... itd. Kada učenici završe sa svojim idejama, voditelj kao komentar na rad učenika ističe sledeće ključne ideje:

- svaki pojedinac ima određena prava samim tim što je ljudsko biće;
- poštovanje osnovnih prava svakog čoveka i zaštita pojedinca od samovoljnog ponašanja države obezbeđuje se posebnim pravom, koje se naziva pravo ljudskih prava;
- ljudi stvaraju državnu zajednicu svojom voljom, kao slobodna bića, sa određenim korpusom prava;
- ljudska prava su iznad države i država ih mora poštovati;
- pravo ljudskih prava se primenjuje uvek i u svim uslovima, i na sve ljude koji su u nadležnosti jedne države.

Istraživanje 4

Osnove MHP-a

Drugi korak: Voditelj deli učenike u više manjih grupa (4-6 grupa). Svaka grupa dobija komplet kartica na kojima su zapisana određena prava iz Univerzalne deklaracije Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima.

Kao uvod u zadatak koji sledi, voditelj govori o tome da pravo ljudskih prava ne prestaje da važi ni u situaciji oružanog sukoba, već ono postoji u svom izmenjenom obliku. U vanrednim situacijama, kakva je i ratna, prema međunarodnim ugovorima država može neka ljudska prava da podvrgne ograničenjima, pa čak i da ih za izvesno vreme stavi van snage tj. ukine. Zadatak svake grupe je da izdvoje kartice sa onim pravima za koja misle da država ima legitimno pravo da ih ukine (stavi van snage) ili ograniči u ratnoj situaciji.

Treći korak: Predstavnici grupa predstavljaju rezultate i diskutuju o razlozima kojima su se rukovodili kada su određivali koja prava može a koja prava ne može država da ukine, ni u ratnim uslovima.

NAPOMENA VODITELJU:

Verovatno je da će učenici imati različita viđenja o tome koja prava država sme, tj. ne sme da ukine prema međunarodnim ugovorima, imajući u vidu da se u realnosti kršenje ljudskih prava neprestano dešava. Sva mišljenja voditelj treba da uvaži, i tek da im u sledećem koraku kaže kako su ova pitanja pravno regulisana.

Četvrti korak: Uzimajući u obzir zaključke do kojih su grupe došle, voditelj sumira diskusiju komentarom da prema međunarodnim ugovorima država u ratnoj situaciji **može da ukine ili ograniči** pojedina ljudska prava, kao što su: sloboda kretanja, sloboda okupljanja i udruživanja, sloboda govora, javnog nastupanja, sloboda štampe, sloboda političkog delovanja, itd. Takođe, voditelj ističe da država ova prava može da ukine ili ograniči samo na određeno vreme, na ograničenoj teritoriji, pod određenim uslovima, tj. dok ratne okolnosti ne prođu. Najvažnije je da postoje prava koja čak ni u vanrednim okolnostima država **ne može da ukine ili ograniči**. Neka od njih su pravo na život, zabrana mučenja, zabrana ropstva, zabrana ponižavajućeg ili degradirajućeg ponašanja, zabrana diskriminacije na osnovu rase, boje kože, pola ili vere, zabrana retroaktivne primene zakona, pravo na pošteno suđenje i nepristrasan sud, itd.

Peti korak: Voditelj informiše učenike o posebnom sistemu prava koje stupa na snagu u vreme oružanog sukoba - o međunarodnom humanitarnom pravu koje ima za cilj zaštitu života i ljudskog dostojanstva za vreme oružanog sukoba.

Zatim, voditelj na panou pokazuje šematski prikaz odnosa između prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava i poziva učenike da daju svoj komentar na ono što vide (voditelj naglašava zajednički deo prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava).

Šesti korak: Voditelj deli učenicima kopije priloga pod naslovom „Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava?“ i upućuje ih na četiri osnovne kategorije tih pravila:

- pravila koja se odnose na ljude,
- pravila koja se odnose na objekte,
- pravila koja se odnose na oružje i
- pravila koja se odnose na načine ratovanja.

Istraživanje 4

Osnove MHP-a

Potom sledi diskusija o razlozima zbog kojih su ova pravila važna (šta bi se sve dešavalo kada ne bi postojala pravila MHP-a).

NAPOMENA VODITELJU:

Tokom diskusije učesnici mogu otvoriti pitanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava i pitanje ratnih zločina (silovanja, mučenja, ubijanja zarobljenika...). Sugestiju kako da odgovore na ova i mnoga druga pitanja voditelj može pronaći u materijalu za nastavnike pod naslovom: „Ako učenici budu postavljali pitanja“

Diskusiju voditelj sumira ističući osnovne ideje MHP-a: cilj međunarodnog humanitarnog prava je zaštita života i ljudskog dostojanstva za vreme oružanog sukoba; smanjenje nepotrebne patnje i zaštita civila i onih koji više ne učestvuju u borbi, postiže se ograničavanjem sredstava i metoda ratovanja.

Liste prava koja se ne mogu ograničiti nalaze se u različitim međunarodnim dokumentima. U zavisnosti od vremena donošenja pojedinih dokumenata ta lista je kraća ili duža. Tako se najkraća lista apsolutnih prava nalazi u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima koja je usvojena 1950. godine. Ona se odnosi na: pravo na život, zabranu mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja, zabranu ropstva ili ropskog položaja, zabranu ponovnog suđenja licima već osuđenim ili oslobođenim povodom istog krivičnog dela. U nekim kasnije usvojenim međunarodnim instrumentima kao apsolutno zaštićena prava navode se i sloboda misli, sloboda veroispovesti, prava porodice, prava deteta, pravo na državljanstvo.

Prilog: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Osnove MHP-a Prilog

KAŽE DA SVAKI ČOVEK IMA PRAVO NA:	
JEDNAKOST DOSTOJANSTVA I PRAVA	BRAK I OSNIVANJE PORODICE
ŽIVOT I BEZBEDNOST	SLOBODU RAZMIŠLJANJA, MIŠLJENJA, VEROISPOVESTI I IZRAŽAVANJA
SLOBODU, POŠTEĐENOST OD PROIZVOLJNOG HAPŠENJA I PRITVORA I SLOBODU KRETANJA I STANOVANJA U OKVIRU GRANICA SVAKE DRŽAVE	SLOBODNO OKUPLJANJE I UDRUŽIVANJE
POŠTEĐENOST OD ROPSTVA ILI POTLAČENOSTI	POVOLJNE USLOVI ZA RAD, ODMOR I RAZONODU
POŠTEĐENOST OD MUČENJA, ILI OD OKRUTNOG, NEHUMANOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA	ODGOVARAJUĆI ŽIVOTNI STANDARD KOJI OMOGUĆAVA ZDRAVLJE I DOBROBIT
POŠTEĐENOST OD MEŠANJA U PREPISKU	OBRAZOVANJE
SLOBODNO UČESTVOVANJE U DRUŠTVENOM ŽIVOTU	

Osnove MHP-a

Prilog

Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava?

1. Napadi se moraju ograničiti na borce i vojne ciljeve

- 1.1 Civilni se ne smeju napadati.
- 1.2 Civilni objekti (kuće, bolnice, škole, verski objekti, kulturno-istorijski spomenici, itd.) se ne smeju napadati.
- 1.3 Zabranjeno je koristiti civile za zaštitu vojnih ciljeva.
- 1.4 Borcima je zabranjeno da se predstavljaju kao civili.
- 1.5 Zabranjeno je izgladnjivanje civila kao metod borbe.
- 1.6 Zabranjeno je napadati stvari i objekte koji su neophodni za opstanak civilnog stanovništva (hranu, poljoprivredne oblasti, instalacije vode za piće, i sl.).
- 1.7 Zabranjeno je napadati brane, nasipe i nuklearne elektrane ako takav napad može da izazove velike civilne žrtve.

2. Zabranjeni su napadi ili oružje kojima se bez razlike u pogledu ciljeva pogađaju civilni ili vojni objekti i lica, i kojima se nanose preterano velike povrede ili patnja.

- 2.1 Zabranjena je upotreba specifičnog oružja - hemijskog i biološkog oružja, zaslepljujućeg laserskog oružja, oružja koje povređuje fragmentima koji se ne mogu otkriti rendgenskim pregledom, otrova, protivpešačkih mina, itd.
 - 2.2 Zabranjeno je naredivati ili pretiti da neće biti preživeli.
- #### 3. Civile, ranjene borce i zarobljenike treba poštediti, zaštititi i sa njima treba humano postupati.
- 3.1 Niko ne sme biti podvrgnut fizičkom ili psihičkom mučenju, telesnom kažnjavanju ili okrutnom ili ponižavajućem postupku.

- 3.2 Seksualno nasilje je zabranjeno.
 - 3.3 Strane u sukobu moraju da traže ranjene i bolesne sa neprijateljske strane i da se o takvima koje nađu staraju.
 - 3.4 Zabranjeno je ubiti ili raniti neprijatelja koji se predaje ili koji je izbačen iz stroja.
 - 3.5 Zarobljenici imaju pravo na poštovanje i sa njima se mora humano postupati.
 - 3.6 Zabranjeno je uzimanje talaca.
 - 3.7 Zabranjeno je nasilno raseljavanje civila. Zabranjeno je takozvano „etničko čišćenje“.
 - 3.8 Ljudi koji su dospeli u ruke neprijatelju imaju pravo na kontakt sa porodicom i na humanitarnu pomoć (hranu, medicinsku negu, psihološku podršku, i sl.).
 - 3.9 Ugrožene grupe, kao što su trudnice i dojilje, deca bez pratnje, stara lica, itd., moraju da dobiju posebnu zaštitu.
 - 3.10 Deca mlađa od 15 godina ne mogu se regrutovati ili koristiti kao borci.
 - 3.11 Svako ima pravo na pošteno suđenje (nepriistrasno sud, redovni postupak, itd.). Kolektivno kažnjavanje je zabranjeno.
- #### 4. Medicinsko osoblje i objekti (bolnice, klinike, kola hitne pomoći, itd.) moraju se poštovati i zaštititi i mora im se pružiti sva raspoloživa pomoć za obavljanje njihovih dužnosti.
- 4.1 Znak crvenog krsta i crvenog polumeseca je simbol zaštite medicinskog osoblja i objekata. Zabranjeni su napadi na lica ili objekte koji su obeleženi ovim znakom. Lažna upotreba znaka je zabranjena.
 - 4.2 Sanitetske jedinice ili vozila se ne smeju koristiti za vršenje dela kojima se nanosi šteta neprijatelju.
 - 4.3 U lečenju ranjenika i bolesnika, niko ne sme da ima prioritet, osim iz medicinskih razloga.

kolateralna šteta: šteta ili gubitak slučajno naneti tokom napada koji je izvršen uprkos svim neophodnim merama predostrožnosti koje imaju za cilj sprečavanje, ili u svakom slučaju, svođenje na minimum, civilnih žrtava, ranjavanja civila i nanošenja štete civilnim objektima

hors de combat: označava borce koji su zarobljeni, ranjeni, bolesni ili stradali u brodolomu i stoga više ne mogu da se bore

civil: svako lice koje nije borac (u slučaju nedoumice, to lice će se smatrati civilom) Ukoliko takvi civili direktno

učestvuju u neprijateljstvima, onda se tretiraju kao borci i gube zaštitu

civilni objekti: svi objekti koji nisu vojni ciljevi. Ukoliko se takvi civilni objekti koriste kao podrška vojnoj akciji, onda se tretiraju kao vojni ciljevi i gube zaštitu

borac: lice koje direktno učestvuje u neprijateljstvima ili je pripadnik oružanih snaga

vojni ciljevi: borci i objekti koji svojom prirodom, mestom, svrhom ili upotrebom daju efikasan doprinos vojnoj akciji i čije uništavanje omogućava određenu vojnu prednost

Osnove MHP-a

Prilog

MHP i ljudska prava sadržaj i komplementarnost

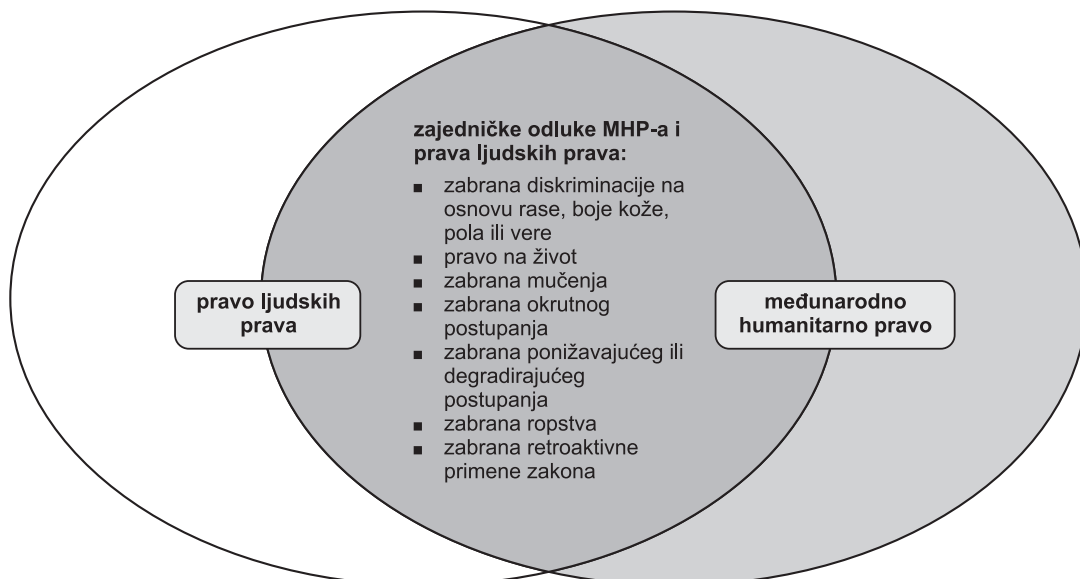
Međunarodno humanitarno pravo (MHP) i pravo ljudskih prava su komplementarni. I jedno i drugo imaju za cilj zaštitu ljudskog dostojanstva, iako u različitim uslovima i na različite načine.

Pravo ljudskih prava se primenjuje uvek i u svim uslovima na sve ljude u nadležnosti jedne države. Njegova svrha je zaštita pojedinaca od samovoljnog ponašanja države. Prema tome, pravo ljudskih prava nastavlja da važi i za vreme oružanog sukoba. Međutim, prema ugovorima o ljudskim pravima, kao što su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Evropska konvencija i Američka konvencija o ljudskim pravima, dozvoljena su odstupanja, pod strogim uslovima, od nekih prava u vreme „vanredne situacije koja ugrožava preživljavanje nacije“, a oružani sukob je svakako takav primer. Drugim rečima, određeni broj prava (sloboda kretanja, sloboda i bezbednost, sloboda udruživanja, itd.) može biti ograničen ili ukinut za vreme vanrednog stanja u državi, ali samo u onoj „meri u kojoj to strogo zahteva situacija“ (i u teritorijalnom i u vremenskom smislu). Međutim, ostaju suštinska prava koja se nikada ne smeju ukinuti, ni u koje vreme i ni pod kojim uslovima.

Za vreme oružanog sukoba, s druge strane, stupa na snagu poseban sistem prava, a to je MHP. To je skup pravila koja su posebno prilagođena oružanom sukobu

i čija je svrha zaštita žrtava rata (civila, ranjenika i bolesnika, zarobljenika, raseljenih lica, itd.) i regulisanje načina na koji se vode neprijateljstva. Budući da se primenjuje samo u izuzetnim okolnostima, nisu dozvoljena nikakva odstupanja. Više odredbi odnosi se na oružane sukobe međunarodnih razmera, a mnogo manje odredbi važi za oružane sukobe koji nisu međunarodnih razmera. Glavna svrha humanitarnog prava je da se zaštite život, zdravlje i ljudsko dostojanstvo onih koji nisu borci ili boraca koji više ne učestvuju u neprijateljstvima (zarobljeni, ranjeni ili bolesni borci), kao i da se ograniče prava sukobljenih strana da koriste metode ratovanja po sopstvenom izboru. Cilj je da se ograniče patnja i šteta koju nanosi oružani sukob. Ovi osnovni vidovi zaštite obuhvataju pravo na život, zabranu ropstva, zabranu mučenja i nehumanog postupanja, kao i zabranu bilo kakve retroaktivne primene zakona. Za razliku od ostalih prava (kao što su sloboda govora, kretanja i udruživanja), koja se mogu ukinuti za vreme vanrednih situacija u državi, osnovni vidovi zaštite koje omogućava MHP nikada ne mogu biti ukinuti.

Kada se sva ova neotuđiva prava spoje, može se videti da su suštinska osnovna prava zagarantovana i po MHP-u i po pravu ljudskih prava.

Osnove MHP-a

Prilog

Pravo ljudskih prava

Prvi tragovi prava ljudskih prava mogu se naći u osamnaestom veku. Naime, francuska Deklaracija o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine i američka Povelja prava usvojena 1791. godine zajedno označavaju početak ljudskih prava. Tek pod uticajem Ujedinjenih nacija (UN) i Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine, počinje istinski razvoj ljudskih prava. Dva važna sporazuma potpisana su 1966. godine: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (prva generacija ljudskih prava) i Međunarodni pakt o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima (druga generacija ljudskih prava).

Prvi pakt ostaje standard. Služio je kao primer mnogim drugim sporazumima kao i nacionalnim poveljama o pravima i slobodama. Drugi pakt, s druge strane, je bio ograničenog dometa zbog mogućnosti razvoja svake zemlje i zbog regionalnih karakteristika.

Treća generacija ljudskih prava podrazumeva univerzalna prava kao što su pravo na razvoj, mir, zdravu životnu sredinu, itd. Međutim, mnogi pravници ih ne smatraju pravim pravima.

Ljudska prava su takođe priznata preko regionalnih organizacija: Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950. - Savet Evrope), Američka konvencija o ljudskim pravima (1969. - Organizacija američkih država), Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda (1981. - Organizacija afričkog jedinstva). Vidi takođe Deklaraciju o ljudskim pravima iz Kaira (1990. - Organizacija islamske konferencije).

Većina ovih instrumenata obezbeđuje mehanizme primene, bilo u vidu delotvornih pravosudnih organa (Evropski sud za ljudska prava, Međuamerički sud za ljudska prava), bilo u obliku kvazi-pravosudnih organa (Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda), ili u obliku organa za podnošenje izveštaja (Komisija UN za ljudska prava).

Glavni instrumenti ljudskih prava

- 1926: Konvencija o ropstvu
- 1930: Konvencija koja se odnosi na prisilni ili obavezni rad (ILO - Međunarodna organizacija rada)
- 1948: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
- 1948: Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida
- 1950: Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

- 1965: Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije
- 1966: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (UN)
- 1966: Međunarodni pakt o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima (UN)
- 1969: Američka konvencija o ljudskim pravima
- 1979: Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena
- 1981: Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda
- 1984: Konvencija protiv mučenja i ostalih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili vidova kažnjavanja
- 1989: Konvencija o pravima deteta
- 2002: Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima deteta koji se bavi učestvovanjem dece u oružanim sukobima

Međunarodno humanitarno pravo (MHP)

(ratno pravo ili pravo oružanih sukoba)

- Skup međunarodnih principa, ustanovljenih sporazumom ili običajima, kojima se ograničava upotreba nasilja u oružanom sukobu, da bi se:
 - regulisao način vođenja neprijateljstava; naročito, da bi se postavila ograničenja u pogledu metoda i sredstava ratovanja
 - zaštitila lica koja ne (ili više ne) učestvuju u neprijateljstvima, odnosno civila
- (Realna i pragmatična) ravnoteža između vojne nužde, s jedne strane, i principa humanosti s druge, Na jedan vid kršenja MHP-a zabranjeno je odgovarati drugim.

Glavni instrumenti MHP-a

- 1868: Petrogradska deklaracija
- 1899: Haške konvencije
- 1949: četiri Ženevske konvencije + Zajednički član 3:
- 1954: Konvencija za zaštitu kulturne svojine
- 1977: Dopunski protokoli
- 1980: Konvencija o upotrebi konvencionalnog oružja
- 1993: Konvencija o hemijskom oružju
- 1995: Protokol u vezi sa zaslepljujućim laserskim oružjem
- 1997: Konvencija o protivpešadijskim minama
- 1998: Statut Međunarodnog krivičnog suda
- 2002: Stupanje na snagu 1: jula 2002 Rimskog ugovora kojim se uspostavlja prvi stalni Međunarodni krivični sud

Osnove MHP-a

Prilog

1 Ako učenici budu postavljali pitanja ...

Sledeće sugestije se mogu koristiti da bi se učenicima pomoglo da razmisle o pitanjima koja sami budu postavljali o tome zašto zemlje prihvataju pravila ratovanja.

1. Ako pobeđujem u ratu, zašto treba da poštujem pravila koja ograničavaju moje ponašanje?
 - a) Sagledajte dugoročni interes svoje zemlje. Da li želite da vas na međunarodnom planu smatraju zločincem?
 - b) Šta ako vaša strana počne da gubi? (Pogledajte primere iz istorije koji se odnose na strane koje su mislile da ne mogu da izgube, a izgubile su.) Šta će biti sa ljudima kojima je potrebna zaštita?
 - c) Neki razlozi za poštovanje pravila mogu biti: poštovanje ljudskog dostojanstva, zakonska obaveza, profesionalnost, poboljšanje izgleda za sklapanje mira, opasnost od krivičnog gonjenja, vrednost održavanja vojne discipline, dobijanje podrške stanovništva u zonama borbenih dejstava, kao i javnog mnjenja u svojoj zemlji, pozitivni reciprocitet, uzimanje u obzir reakcije ostalih država.

2. Ako se ova pravila stalno krše, zašto uopšte postoje?

- a) Ova pravila se ne krše stalno. Uglavnom se poštuju.

Da li je poštovanje pravila vest? Obično kršenje pravila predstavlja vest.
- b) Čak i kada se ne poštuju na savršen način, ova pravila zaista štite mnoge ljude.
- c) Kada se pravila krše, to se obično dešava zato što se borci ne boje kazne. Zato je neophodno da zemlje vode računa da dobro upoznaju svoju vojsku i javnost sa MHP-om, da se njegova primena prati i da se zakon sprovodi.
- d) Da li iko ikada može biti kažnjen za takvo kršenje? Na osnovu Ženevskih konvencija traži se od svake države da usvoji domaće zakone koji bi obezbedili sankcionisanje onih koji prekrše ili naredi kršenje Konvencija. Države takođe moraju da uspostave proceduru za pronalaženje i izvođenje pred sud svakog lica koje prekrši Konvencije ili naredi takvo kršenje - bez obzira na nacionalnost tog lica.

3. Zašto trošiti sredstva za brigu o neprijateljskim zarobljenicima?

- a) Ako ne pomognete neprijateljskim zarobljenicima, kako će se to odraziti na vaše ljude koje je neprijatelj zarobio?
- b) Snabdevanje zarobljenika osnovnim životnim namirnicama obično ne utiče ozbiljno na vašu borbenu sposobnost.

4. Ko sprovodi ova pravila?

- a) Zaraćene strane (narodi ili naoružane grupe u sukobu) imaju osnovnu odgovornost da obezbede poštovanje ovih pravila.
- b) Pored toga, ako dođe do kršenja, sve druge države koje poštuju Konvencije imaju pravo i obavezu da preduzmu mere da spreče kršenja i da kazne one koji izvrše teške povrede Konvencija.
- c) Svetska zajednica sve više igra svoju ulogu. Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je 1993. i 1994. osnovao Međunarodne krivične tribunale za krivično gonjenje lica odgovornih za teške povrede MHP-a počinjene na teritorijama bivše Jugoslavije i Ruande tokom 1990-ih godina. Na konferenciji Ujedinjenih nacija u Rimu 1998. godine, Usvojen je Statut o osnivanju stalnog Međunarodnog krivičnog suda. Kao kod svih sporazuma, pojedinačne države moraju da poštuju Statut. Sud će biti zvanično osnovan kada Statut bude usvojilo 60 država.
- d) Uloga MKCK-a (ili Nacionalnih društava Crvenog krsta ili Crvenog polumeseca) nije da „sprovodi“ poštovanje pravila rata. Kada MKCK naiđe na kršenje, on obaveštava nadležne organe putem poverljivog izveštaja. Njegov zadatak je da diskretno diplomatski ubedi zaraćene strane da poštuju pravila ratovanja. MKCK je stekao veliko poštovanje širom sveta zahvaljujući svojoj doslednoj neutralnosti i nepristrasnosti. MKCK smatra da su diskrecija i ubeđivanje najbolje metode, u većini situacija, da sebi obezbedi pristup žrtvama kod svih sukobljenih strana.

Izvori: *What's Fair - You Decide* („Šta je pošteno - Presudite sami“), Kanadski Crveni krst;
Even Wars Have Limits („Čak i ratovi imaju granice“), Australijski Crveni krst

Istraživanje 5

Kodeksi ponašanja u ratu

Istraživanje 5

Kodeksi ponašanja u ratu

PRIMERI KODEKSA PONAŠANJA IZ SVETSKE ISTORIJE I ISTORIJE SRBIJE

U okviru ovog istraživanja učenici se upoznaju sa naporima čovečanstva da se uspostave pravila (kodeksi) kojima se ograničava ratno razaranje. Napori čovečanstva na uspostavljanju pravila postoje od pojave prvog čoveka, kroz sve minule vekove i na svim prostorima planete Zemlje. Učenici se posebno upoznaju sa primerima poštovanja onih pravila koja su se primenjivala u istoriji Srbije.

Ciljevi:

- ▶ Upoznavanje učenika sa činjenicom da su na mnogim mestima i u raznim vremenima ljudi uspostavljali pravila (kodekse) kojima su se regulisali i kojima se regulišu oružani sukobi.
- ▶ Uočavanje sličnosti i razlika između pravila (normi) zastupljenih u kodeksima ratovanja tokom prošlosti i pravila (normi) zastupljenih u MHP-u danas.
- ▶ Povećanje svesti o potrebi i značaju postojanja pravila MHP-a
- ▶ Upoznavanje sa primerima poštovanja pravila MHP-a u istoriji Srbije

Materijal:

- ▶ Pravila borbe u životinjskom svetu
- ▶ Uzorci kodeksa ratovanja
- ▶ Primeri poštovanja MHP-a u Srbiji
- ▶ Video prilozi: „Primeri čojstva“

AKTIVNOSTI U NEKOLIKO KORAKA

Prvi korak: Voditelj podseća učenike na osnovne informacije iz prethodne radionice i proširuje temu sadržajem o **zaštiti žrtava rata:**

u vreme oružanog sukoba važi poseban sistem prava - međunarodno humanitarno pravo - čija je svrha „zaštita žrtava rata (civila, ranjenika, bolesnika, zarobljenika, raseljenih lica...) i regulisanje načina na koji se vode neprijateljstva“, tj. ograničavanje ratnog razaranja i ljudske patnje. Međunarodno humanitarno pravo konkretizovano je kroz skup pravila koja se mogu podvesti pod četiri osnovne grupe pravila:

- Napadi se moraju ograničiti na borce i vojne ciljeve;
- Zabranjeni su napadi ili oružja kojima se nanose preterano velike povrede i patnja i koji ne prave razliku između vojnih i civilnih objekata i lica;
- Civile, ranjenike i zarobljenike treba poštediti i zaštititi;
- Medicinsko osoblje i objekti moraju se zaštititi i poštovati.

Drugi korak: Voditelj kratkim objašnjenjem uvodi temu „Kodeksi ratovanja“ i naglašava da kroz istoriju, od najranijih dana, i na svim kontinentima, možemo pratiti napore čovečanstva da se ograniči ratno nasilje. Potom, voditelj prepričava učenicima prilog pod nazivom „Pravila borbe u životinjskom svetu i kodeksi ratovanja“, zaključujući da i priroda često ograničava nasilje da bi zaštitila život i produžetak vrste.

Treći korak: Voditelj deli učenike u 5 grupa i svakoj grupi daje priloge o kodeksima ratovanja tokom vremena kao i prilog „Koja su osnovna pravila međunarodnog huma-

Istraživanje 5

Kodeksi ponašanja u ratu

nitarnog prava". Zadatak svake grupe je da prouči date kodekse ratovanja i uporedi uputstva i pravila ratovanja iz priloga sa pravilima MHP-a danas. Svaka grupa ima zadatak da uoči koja pravila MHP-a su prisutna u kodeksima ratovanja, koje sličnosti i razlike postoje. Vreme za rad grupa je 10 minuta.

Prva grupa dobija priloge 1 (Stara Grčka) i 2 (Indija), druga grupa dobija priloge 3 (Bliski istok i Japan) i 4 (Evropa XII do XVI veka, Engleska XV vek), treća 5 (Holandija XVII vek, Evropa XVIII vek, Francuska XVIII vek) i 6 (Afrika), četvrta priloge 7 (XIX vek: SAD, Novi Zeland) i 8 (Rusija), a peta grupa dobija prilog 9 (Kina XX vek) i govor Milana Obrenovića. Nakon isteka planiranog vremena svaka grupa predstavlja primere koje je analizirala, i izveštava o svom radu. Posle predstavljanja rada grupa i izveštavanja voditelj pokreće diskusiju o sledećim pitanjima:

- Koja pravila se najčešće pominju u kodeksima koje ste analizirali?
- Da li je negde dato objašnjenje zašto se neko pravilo uvodi? Kako se objašnjava njihovo uvođenje?
- Sada, kada imate uvid u to kako se tokom istorije razvijala osnovna ideja humanosti u ratnim uslovima - ograničenje nepotrebnog razaranja i patnje ljudi, kakvo je vaše razmišljanje o MHP-u?

Četvrti korak: Voditelj prikazuje učenicima video priloge na temu „Primeri čojstva“. Zadatak učenika je da prepoznaju pravila MHP-a koja su poštovana u predstavljenim primerima.

Peti korak: Na kraju, voditelj ukazuje učenicima na fenomen prisustva pravila ponašanja (kodeksa) u svim delovima sveta, na svim kontinentima. U završnoj reči voditelj naglašava ključne ideje: naponi čoveka da ograniči brutalnost i patnju koju donosi rat su univerzalni. U istoriji postoji mnogo primera kodeksa čiji je cilj da se ograniči upotreba nasilja kako bi se umanjila nepotrebna patnja i zaustavilo razaranje.

KLJUČNE IDEJE

- Napori čoveka da ograniči brutalnost i patnju koju donosi rat su univerzalni.
- U istoriji postoji mnogo primera kodeksa čiji je cilj da se ograniči upotreba nasilja kako bi se umanjila nepotrebna patnja i zaustavilo razaranje.

Pravila borbe u životinjskom svetu i kodeksi ratovanja

Vukovi, u borbi sa jednim protivnikom, ne ubijaju gubitnika

Kada se vukovi u borbi sa protivnikom bore za primat u čoporu, pobjednik ne ubija gubitnika, koji daje znak da se predaje zauzimanjem potčinjenog položaja.

Adaptacija iz Centra za obrazovanje o vukovima i za istraživanje vukova, www.wolfcenter.org

Lososi koji se bore mašu „tamnom zastavicom“ u znak predaje

Kada se mladi atlantski lososi bore oko svog dela reke, onaj koji gubi predaje se tako što mu koža i prsten oko oka potamne. Pobjednik zatim popušta stisak.

„U tome je deo lepote davanja signala tokom borbe,“ kaže biolog Džon E. Torp koji se bavi proučavanjem lososa. „Lososi rešavaju nesporazume tako što promene boju, tako da nema nanošenja fizičkih povreda.“

Adaptacija iz Science News („Novosti iz nauke“), S. Millus, 1999.

Kontrolisana upotreba mača

Nasilje, naročito muško nasilje je nešto najopasnije po ljudsku zajednicu. Ono se mora kontrolisati uz pomoć pravila, a to je najosnovnija antropološka pretpostavka svakog društva. Obično se dešava da nasilje primenjuje ratnička kasta. Moramo se obučiti za korišćenje oružja. Mač je vrsta svetog oruđa koje mora pažljivo da se koristi. Ljudi koji ga nepažljivo koriste, ne poštuju mač. To je veoma stara tradicija, ne samo u hrišćanstvu, već i u islamu i japanskoj bušido tradiciji.

Drugim rečima, smatram da su osnove ratnog prava postojale u većini drevnih civilizacija jer nasilje je oduvek predstavljalo tako veliku opasnost za sve zajednice da su one morale da nađu načina da ga obuzdaju. Stoga se nasilje kontroliše tako što se daje u ruke ratničkoj klasi, koja mora da se pridržava određenih pravila. *Michael Ignatieff: Adaptacija iz The Warrior's Honor: Ethnic War and the Modern Conscience* („Čast ratnika: etnički rat i moderna savest“), *Vintage, London, 1999.*

- Da li ljudi imaju signale za predaju?
- Da li postoji neka vrednost u tome što neka vrsta pušta gubitnika da se preda, bez ubijanja ili ranjavanja?
- Šta se podrazumeva pod izrazom „ratnička kasta“?
- Da li se slažete da društvo treba da odredi koji ljudi mogu da nose oružje?

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

Uzorci kodeksa ratovanja

- 8. vek pre n.e. - *Stara Grčka*
Tokom rata na Levantinskom polju, sukobljene strane su se dogovorile da zabrane upotrebu sredstava za katapultiranje...
- 7. vek pre n.e. - *Stara Grčka*
Posle Prvog svetog rata, države pobednice su se zarekle da nikada više neće uskratiti hranu i vodu svojim opkoljenim sunarodnicima Grcima.
- 6. vek pre n.e. - *Stara Grčka*
Konvencije kojima su se regulisali sukobi među državama:
 - Neprijateljstva su ponekad neprimerena: sveta primirja, naročito ona koja su proglašena u čast proslave Olimpijskih igara, moraju se poštovati.
 - Neprijateljstva protiv određenih osoba i na određenim mestima su neprimerena: neprikosnovenost svetih mesta i osoba pod zaštitom bogova, naročito glasnika i molitelja se mora poštovati.
 - Nakon bitke, neprijatelju, na njegov zahtev, treba vratiti tela poginulih; tražiti da se vrate tela poginulih znači priznati poraz.
 - Ratne zarobljenike treba ponuditi za otkup, a ne pogubiti po kratkom postupku ili osakatiti.
 - Treba ograničiti kažnjavanje protivnika koji su se predali.
 - Rat vode ratnici, tako da oni koji nisu ratnici ne treba da budu glavne mete napada.
 - Bitke treba voditi u uobičajeno vreme za ratovanje (leto).

- Treba ograničiti upotrebu oružja koje nije deo opreme hoplita na primer, sredstva za katapultiranje).

KOINA NOMINA

1. vek pre n.e. - *Indija*
- 90. Kada sa neprijateljem bije bitku, ne sme da napada oružjem sakrivenim u drvetu, niti oružjem koje ima kuku, otrovni ili zapaljivi vrh.
 - 91. Ne sme da udari na onoga ko je u borbi dospao na visok položaj, niti evnuha, niti onoga ko spoji dlanove u znak molbe, niti onoga ko beži raspuštene kose, niti onoga ko sedne, niti onoga koji kaže „Tvoj sam“;
 - 92. niti onoga koji spava, niti onoga ko je izgubio svoj oklop, niti onoga ko je nag, niti onoga ko je razoružan, niti onoga ko posmatra bitku, ali u

Istraživanje 5: Kodeksi ponašanja u ratu

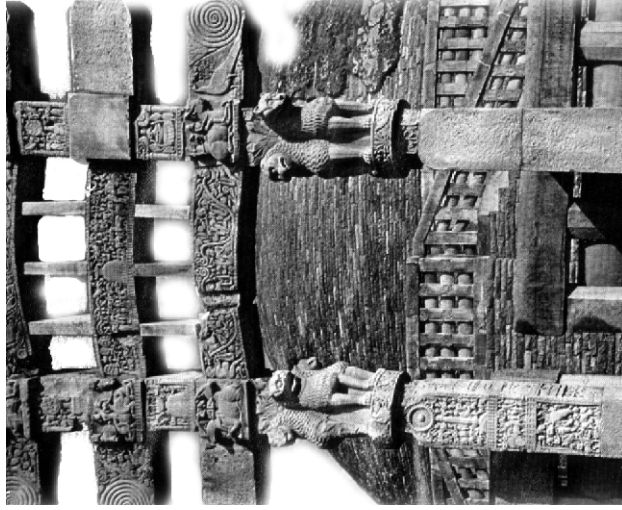
Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

njoj ne učestvuje, niti onoga ko se bori sa drugim neprijateljem;

93. niti onoga čije je oružje slomljeno, niti onoga ko je ophrvan tugom, niti onoga ko je teško ranjen, niti onoga ko se boji, niti onoga ko je počeo da beži; ali u svim tim slučajevima, neka ne zaboravi dužnost časnih ratnika.

MANUOV KODEKS

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

7. vek - Bliski Istok

Ako dobiješ bitku, nemoj ubiti odbeglog vojnika ili ranjenika; ne otkrivaj genitalije i ne narušavaj privatnost; nemoj sakatiti tela poginulih; nemoj bez dozvole ući ni u jednu kuću; nemoj otuđiti njihovu imovinu; nikako nemoj mučiti žene čak i kada uvrede tebe ili tvoje vladare; uvek misli na Boga da bi bio u njegovoj milosti.

KALIF ALI IBN ABITALEB

Uzdrži se od izdaje, rasipnosti, perfidnosti ili sakaćenja; nikad ne ubijaj malu decu, stare ljude ili žene; nikada nemoj seći ili spaljivati palme; nikad nemoj poseći voćke; nikad nemoj ubiti kozu, kravu ili kamilu, osim radi hrane. Ako prođeš pored ljudi koji se mole, ostavi ih da se pomole.

KALIF ABU BAKR AL-SIDIK

12. vek - Japan

Treći element je humanost: ljubav, tolerancija i saosećanje prema drugima.

Smatra se da vođe naročito moraju da vode računa o humanosti. Humanost prema nemoćnima ili poraženima se smatra najčasnijom odlikom ponašanja ratnika; stoga, loše postupanje sa zarobljenicima je u potpunosti suprotnosti sa ovim elementom.

BUŠIDO

Istraživanje 5: **Kodeksi ponašanja u ratu**

od 12. do 16. veka - Evropa

Iako je teško naći precizna pravila koja su bila propisana za viteško ponašanje u VITEŠKOM DOBU, jasno je da je postojao priznati kodeks ponašanja, a primeri za to su hrabrost, blagost, razumevanje i milost, nadahnuti ovim pravilima kojima je samo savršena ličnost mogla da bude dorasla. Vitezovi su morali da brinu o slabijima (u feudalnom društvu su se i bolesni ubrajali u tu kategoriju), potlačenima i udovicama.

13. vek - Evropa

Prema *jus in bello* (pravu u ratu), Crkva je zabranjivala korišćenje samostrela, jer nije bilo „časno“ da vitezove na konju obaraju iz daljine strelci iz običnog naroda.

Prema *jus militare* (vojnom zakonu), optužbama na osnovu zakona o oružju bavili su se posebni vojni ili kraljevski sudovi (Viteški sud u Engleskoj, Pariski parlament u Francuskoj), gde su advokati tokom zvaničnih parnica raspravljali o svojim predmetima. Vitezovi i, naravno, glasnici, bili su najbolji poznavaoци zakona o oružju. Njih su često pozivali na veštačenje i tumačenje zakona i njegove primene u konkretnim slučajevima, što ukazuje na to da je *jus militare* predstavljao suštinu međunarodne viteške prakse.

Prema MIRU BOŽJEM, Crkva je zabranjivala napade na sveta mesta, sveštenstvo, seljake, žene, decu, putnike i hodočasnike.

Prema BOŽJEM PRIMIRJU, Crkva je zabranjivala vođenje bitaka određenim danima, kao, na primer, nedeljom i praznikom.

15. vek - Engleska

...da nijedan čovek ne sme da bude toliko brutalan da pljačka svetu Crkvu i da krade predmete ili ukrase koji pripadaju Crkvi, ili da ubija pripadnike svete Crkve, verske ili bilo koje druge (osim ako su naoružani), ili mu preti smrtna kazna; isto tako, nijedan čovek ne sme da bude toliko brutalan da ubije ili siluje ženu, ili mu preti ista kazna. Nijedan čovek ne sme zarobiti pripadnike svete Crkve (osim ako su naoružani), ili mu preti kazna zatvora, a sa njegovim telom Kralj može da radi šta mu je volja.

Tekst iz *ORDINANCES OF WAR OF HENRY V* („RATNE NAREDBE HENRIJA V“), 1419.

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

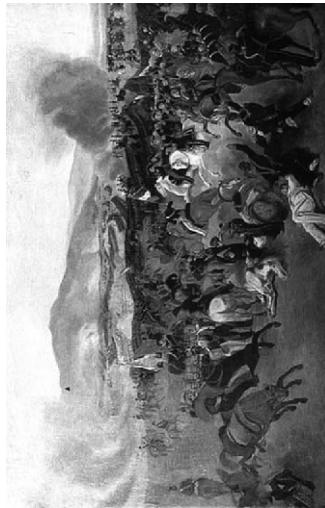
Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

17. vek - Holandija

Međunarodno društvo je zajednica koju vezuje zajedničko shvatanje da države i vladari imaju pravila koja primenjuju na drugim državama i vladarima. Taj zakon naroda upravlja svim ljudima i svim narodima, a osnovnu sponu predstavlja pisani sporazum država koje imaju ustanovljene običaje.

GROTIUS

Član 42 ... bolesnici sa obe strane ne mogu biti zarobljeni; njima je dozvoljeno da bezbedno ostanu u bolnicama, a svaka zaraćena strana može da postavi stražara da ih čuva. I bolesnici i njihovi stražari će nesmetano biti poslati kućama najdirektnijim putem ...

Član 44 ... Zatvorenici se ni na koji način ne smeju nasilno regrutovati.

Član 45 ... Zatvorenicima je dozvoljeno da u nezapečaćenom pismu pošalju obaveštenje o tome gde se nalaze.

Iz FRANKFURTSKOG SPORAZUMA I KONVENCIJE, 1743.

18. vek - Francuska

Budući da rat ima za cilj uništenje neprijateljske države, druga strana ima pravo da ubije njene branioce dok su naoružani; međutim, čim polože oružje i predaju se, prestaju da budu neprijatelji, ili oruđe neprijatelja, i ponovo postaju samo ljudi kojima niko nema pravo da oduzme život...

18. vek - Evropa

Član 40 ... zarobljenicima će biti dozvoljeno da primaju sledovanje pomoći ... da imaju pristojan smeštaj i kvalitetnu slamu koja se menja jednom nedeljno ...

Član 41 ... obe strane moraju da zbrinu ranjenike: ... moraju da plate njihove lekove i hranu dozvoljeno je poslati lekare i njihove sluge uz propusnice koje su izdali generali ... štaviše, zarobljenici će pod zaštitom generala biti vraćeni kućama kopnom ili morem, šta više odgovara...

Usmena tradicija - Senegal

Svi mladi plemići podučavali su se ratnoj etici da bi se obrazovali kao budući ratnici. Učili su ih da nikada ne ubiju neprijatelja koji leži na zemlji, jer svojim padom neprijatelj je priznao da je slabiji.

Usmena tradicija - Somalija

Biri-ma-geydo, kodeksom zvanim „pošteđen od koplja“, definisane su kategorije ljudi za koje se treba pobrinuti i kojima treba pomoći uvek, a naročito za vreme oružanog sukoba. U te kategorije su spadale žene, deca, starci, bolesni, gosti, sveštena lica i mirovni poslanici.

Usmena tradicija - Mali, Gornja Volta i zemlje Saharske oblasti

Niko ne sme da udari na razoružanog neprijatelja. Neprijatelj će biti zarobljen.

Usmena tradicija - Niger

Napasti selo u kojem se nalaze samo žene i deca nije rat, već krađa - a mi nismo lopovi.

18. vek - Centralna Afrika

Prema LAPIR kodeksu, čast u borbi je podrazumevala da se nikada ne povrede civili ili nanese šteta njihovim zalihama hrane i sredstvima za život.

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

19. vek - Sjedinjene Američke Države

član 61 Vojnici koji nemaju milosti nemaju pravo da ubiju neprijatelja koji je već onesposobljen i leži na zemlji, ili zarobljenike koje su uhvatili drugi vojnici.

član 75 Ratni zarobljenici koji podležu stavljanju u pritvor ili zatvor, ako se smatra da za to postoji potreba iz bezbednosnih razloga, ne smeju biti izloženi nikakvoj drugoj namernoj patnji ili poniženju. Način zatvaranja i postupanja sa zarobljenikom može se menjati u skladu sa zahtevima bezbednosti.

član 76 Ratni zarobljenici treba da dobijaju jednostavnu i zdravu hranu, kad god je moguće, i sa njima se mora humano postupati. Od njih se može tražiti da rade u korist države onoga ko ih je zarobio, u skladu sa njihovim činom i stanjem.

član 79 Svaki uhvaćeni ranjeni neprijatelj će biti medicinski zbrinut, u okviru mogućnosti medicinskog osoblja.

LIBEROV KODEKS, 1863.

19. vek - Novi Zeland

Pravilo br. 1: Ako je ranjen (ili uhvaćen nepovređen) sa kundakom puške ili drškom mača okrenutim prema meni, biće spašen.

Pravilo br. 2: Ako bilo koji vojnik belac putuje nenaoružan i naiđe na mene, biće zarobljen i predat u ruke zakona.

Pravilo br. 3: Vojnik koji pobegne iz straha i naoružan ode u kuću sveštenika (iako nosi oružje), biće spašen. Ja tamo neću ući.

Pravilo br. 4: Nenaoružani belci, žene i deca biće pošteđeni.

MAORSKI RATNIČKI KODEKS, 1864.

19. vek - Rusija

Cilj borbe takođe je moguće postići neutralisanjem ili ubijanjem boraca. Nema nikakve vojne koristi od mučkog ubijanja, ili nanošenja teških ili trajnih povreda neprijatelju. Zabranjena je upotreba oružja kojim se nanosi nepotrebna patnja (...) Drugi važan cilj je kontrolisana upotreba oružja, kako bi se njihovo dejstvo ograničilo samo na bojno polje i borce na njemu, i da njegova upotreba ne bi izmakla kontroli i proširila se na nedužne ljude, kao što su civili. (...) Zabranjena je upotreba eksplozivnih metaka težine ispod 400 grama.

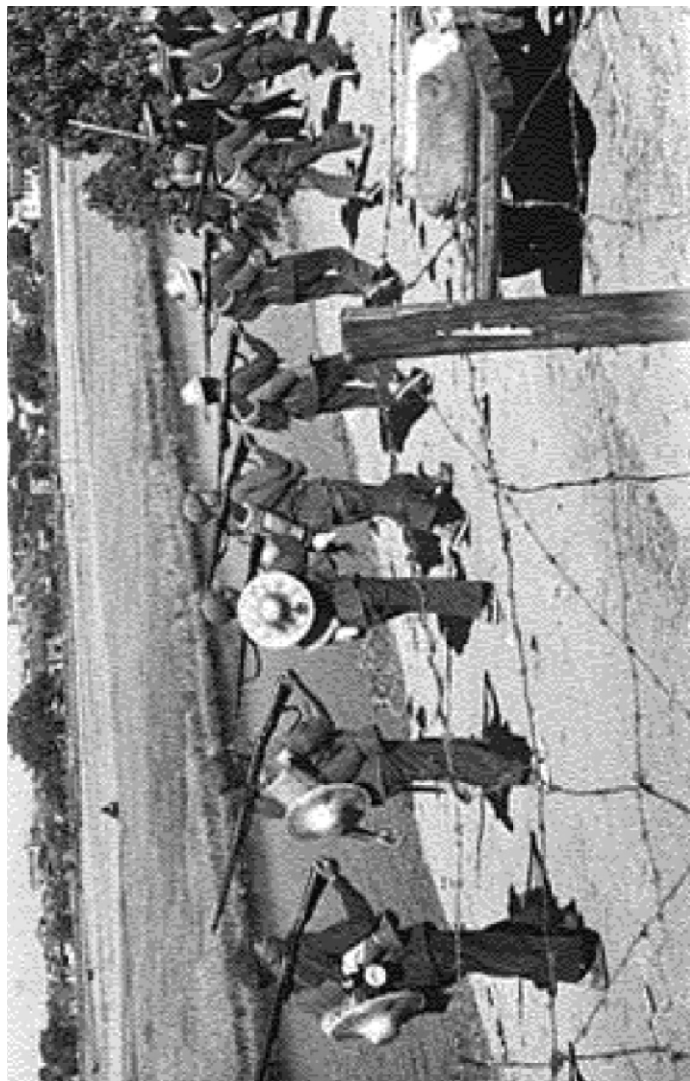
PETROGRADSKA DEKLARACIJA, 1868.

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

Istraživanje 5: **Kodeksi ponašanja u ratu**

20. vek - *Kina*

Poštuju naređenja u svim svojim postupcima. Ne uzimaj od ljudi iglu ili konac. Prijavi sve što zapleliš. Govori učtivo. Vрати sve što pozajmiš. Plati svaku štetu. Ne udaraj ljude i ne psuj ih. Ne uništavaj useve. Ne ponašaj se nepristojno prema ženama. Ne postupaj loše sa zarobljenicima.

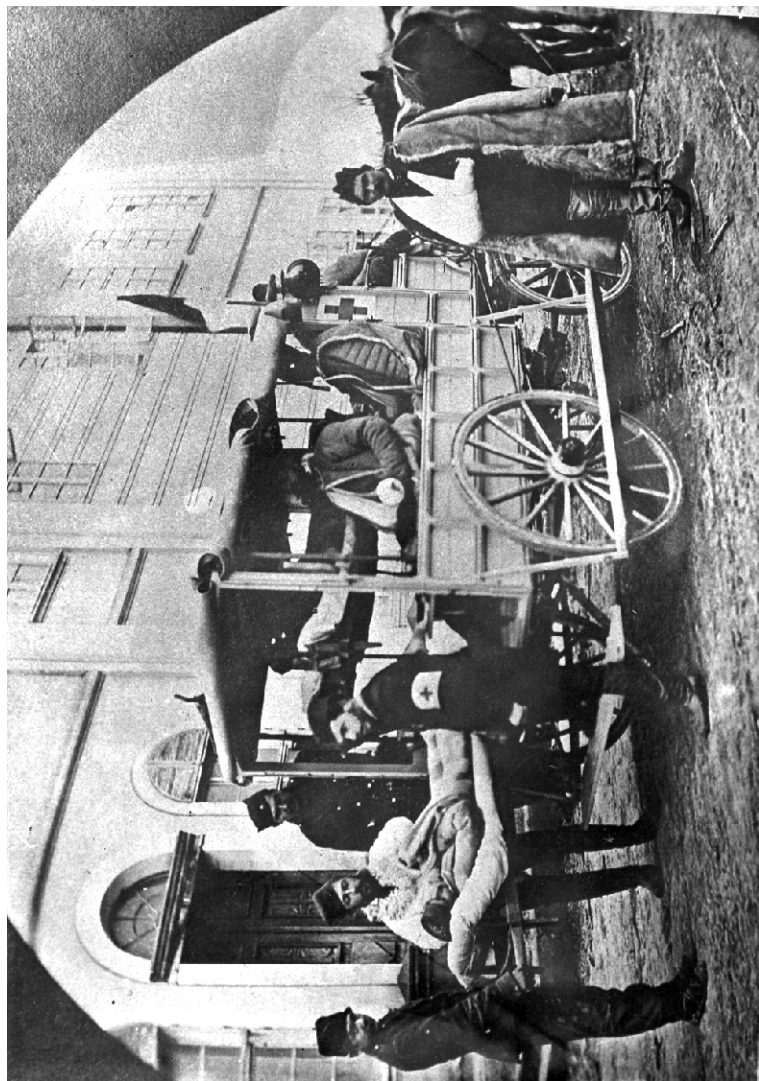
ŽU-MAOVA "PRAVILA ZA VOJNIKE", 1935

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

XIX vek - Kneževina Srbija
Kneževina Srbija objavila je rat Turskoj 30. juna 1876. godine, a knez Milan Obrenović je u svojoj proklamaciji prvog dana rata poručio, pored ostalog, svojim vojnicima:

„Srbi vojnici! Mi ne polazimo u ovaj rat gonjeni čuvstvima miznije i divlje osvete, nego proniknuti neophodnom potrebom našom i naše braće na istoku, potrebom opšteg mira. Ponoseći se lepim poslanstvom prosvete i slobode, koje vam je božjim Promislom na istoku povereno, stupajte pouzdano i smelo napred, podižući svoje oružje samo protiv onih koji bi nam na suprot stali... Ne zaboravljajte ni na jedan trenutak da u predelima u koje idete žive braća vaša, koja će vas kao svoje izbavitelje raširenim rukama dočekati. Ima tamo, istina, i takih koji su nam se verom odavno otuđili, ali su i oni, po krvi i jeziku prava braća naša. Ako vam se oni usprotive s oružjem u ruci, oružjem ih suzbijajte, ali čim ga položite, štedite ih, kao i sve druge protivnike i zaklanjajte njihov život, njihove porodice, imanje i veru. To je Moja tvrda volja, a vama sveta dužnost; to će vam nabaviti poštovanje prosvetljenog sveta, i ubediti ga da ste u njemu zaslužili bolje mesto. Naš je pokret čisto narodan. On mora zatvoriti svoje redove elementima socijalnog prevrata i verozakonog fanatizma. Mi ne nosimo prevrat, vatru i opustošavanje, no pravdu, red i bezbednost...“

Poljska bolnica - prenos ranjenika, 1876

Vizantijski car Jovan Kantakuzen kaže da Sribi zarobljenike razoružavaju i puštaju svojim kućama, jer je po srpskom običaju greh podvrgavati ljude ropstvu. (*Joannis Cantacuzeni, Historiarum I, Bonnae, 1828, 428-430*)

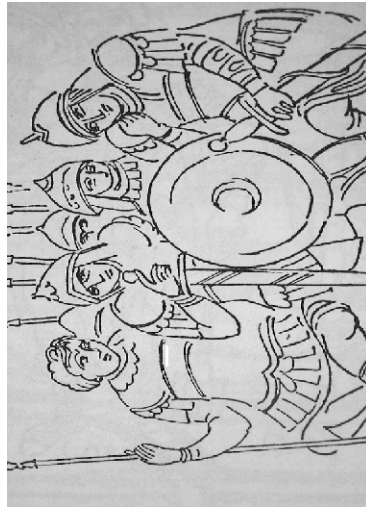
„... reči sv. ap. Pavla: „Ako se ko i bori, ne dobija venac ako se ne bori po pravilu.“ (2. Tim.2,5) „A svaki koji se bori od svega se uzdržava“ (*Prva poslanica Korinćanima 9, 24-26*)

U ugovoru između Stefana Uroša I i Dubrovačke Republike (1254-1256) predviđeno je puštanje i vraćanje zarobljenika. (*T. Taranovski, Istorija srpskog prava u Nemanjičkoj državi I, Beograd 1931, str. 82*)

BANOVIĆ STRAHINJA

Derviš:

„Ti, sokole, Strahiniću bane,
(...) lako sam bio u tamnici,
Dosta si me vinom napojio,
Bijelijem hljebom naranio,
A često se sunca ogrijao,
Puštio si mene veresijom.“

Pojam pravde kako ga u narodnoj pesmi formuliše majka Kraljevića Marka:

„Bolje ti je izgubiti glavu,
nego svoju ogr'ješiti dušu“.

Uroš i Mrnjavčevići

ŽENE I RAT

„Na plećima nosi leba bela,
U rukama dva kondira zlatna,
U jednome lađane vodice,
U drugome rumenoga vina;

..

Te prevrće po krvi junake;
Kog junaka u životu nađe,
Umiva ga lađanom vodicom,
pričešćuje vinom crvenijem
I zalaže lebom bijelijem.“
(*Kosovka devojka*)

Kosovka devojka (rad Uroša Predića)

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

MARKO MILJANOV *Primjeri čojstva i junaštva*
MILJANOV MARKO je rođen u Medunu 1833. godine. Od rane mladosti je učestvovao u oslobodilačkoj borbi protiv turskog ugnjetavanja. Izuzetno hrabar, demokratskih pogleda, postojan u svojoj vojničkoj i političkoj aktivnosti, Miljanov je stekao visok ugled i široku popularnost u Crnoj Gori.

Književnom stvaralaštvu se Marko Miljanov okrenuo pošto je okončao svoju ratničku i političku karijeru. Opismenivši se u pedesetoj godini, posvetio se opisivanju događaja iz svog burnog života. Na taj način nastala je knjiga *Primjeri čojstva i junaštva* u kojoj su utvrđena pravila načina ratovanja, ratnički čojstveno-junački kodeks predstavljen kao osnov ratne (samo)discipline.

„Boriti se junački protiv neprijatelja, mrzeći zlo koje dolazi kroz neprijatelja, a neprijatelja poštujući.

Razoružani i zarobljeni neprijatelj više nije neprijatelj, a ako je kriv za zločin sudi mu se po ratnom pravu.

Telo mrtvog neprijatelja - poštovati u skladu sa hrišćanskim odnosom prema mrtvim.

Neprijateljski civili moraju ostati nepovređeni, osim ako nisu naoružani i ne bore se uz neprijateljsku vojsku.

Ubijanja, batinanja, mučenja, silovanja civila - zabranjena...”

Matej Arsenijević, 1994. Beograd

Iako je Srbija gubila rat s Bugarskom, srpski Crveni krst je 1885.g. pomogao prolazak sanitetske pomoći za bugarske ranjenike preko srpske teritorije

ŽIVOJIN MIŠIĆ Drugi Srpsko -Turski rat 1877-78
Najslavniji vojvoda i najtalentovaniji vojskovođa srpske vojske. Učestvovao je u svim ratovima koje je Srbija vodila u periodu od 1876. do 1918. g.
U delu autobiografije „Moje uspomene“ koji se odnosi na Drugi srpsko-turski rat navodi se izveštaj Vrhovne komande o prvim borbama u kojima je srpska vojska izvojevala pobeđu.
„Naši vojnici, boreći se, nastupali su po najgorem vremenu; noćivali su na snegu po visokim čukama; nijednu stopu, nijedan trenutak nisu neprijatelju u borbi ustupali; u boju bili su hrabri i odvažni, a sa zarobljenim i ranjenim neprijateljima postupali su blagorodno. Ovo svedoči veliki broj zarobljenika i tvrde turski ranjenici koji se u Pirotu leče...“

Rusko-tursko primirje koje je zaključeno 19. januara 1878. dovelo je do prekida operacija srpske vojske. U toku prvih dana primirja 1. bataljon Valjevske brigade je dobio naređenje da sprovede od Niša do Smedereva, Kladova i Beograda oko 2.000 Turaka - ratnih zarobljenika. Živojin Mišić je o tome zapisao:
Pošto sačinismo spisak svih zarobljenika krenusmo carigradskim putem preko Aleksinca, Ražnja, Paraćina, Čuprije i Jagodine za Smederevo, odakle se jedan deo odvojio i uputio u Kladovo, a drugi produžio za Beograd. Među zarobljenim oficirima, kojih beše oko 30, nalazio se i jedan potpukovnik, komandant bataljona sa svojim tumačem. Zarobljenici su bili podeljeni u čete i vodove kojima su na maršu komandovali njihovi oficiri. Naš bataljon je maršovao sa dve čete napred i dve čete pozadi, svaka četa je isturala u stranu po jednu desetinu. Na prenočištima zarobljenici su dobijali kuvano jelo, isto kao i naši vojnici. Njihovi oficiri i podoficiri održavali su na maršu surovu disciplinu.
Od svih zarobljenika na celom maršu najbolje je prošao njihov trubač. Čim stignemo gde u

Istraživanje 5: Kodeksi ponašanja u ratu

mehanu ili varoš na prenočište, on se odmah uputi u kuhinju i tamo napravi poznanstvo sa kuvaricom. Posle kratkog vremena on bi sedeo i obedovao za istim stolom s kuvarom ili kuvaricom.
Prolazeći danju kroz Jagodinu, masa sveta beše izletela na ulicu da vidi Turke zarobljenike. Jedan postariji čovek i nekoliko žena izdvojili su se od ostalih i potčrali ka stroju da izliju svoj gnjev protiv zarobljenika, jer su u borbama bili izgubili nekoga od svoje rodbine. U tom trenutku nekoliko naših vojnika odgurnuše ove napadače sa uzvikom:
„Nije vas sramota da gurate i napadate zarobljene vojnike, a gde ste bili te da s puškom u ruci jurišate na njih kad su bili slobodni?“

Srpski vojnik sprovodi zarobljene turske vojnike

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

RATNA PRAVILA KNEŽEVINE SRBIJE PO MEĐUNARODNOM PRAVU od 1. decembra 1877. godine

član 6

Ratna pravila i zakoni dodiruju sve što ulazi u sastav vojnih operacija, oni opredeljuju sve pojediniosti, sve odelite postupke, iz kojih se izvodi tako zvani način vođenja rata (ratni manir); oni opredeljuju postupanje onih, koji ratuju, za sve slučajeve, koji mogu da se dese za vreme ratovanja. Priznavajući pravo uzajamnoga satiranja obema vojskama, oni zabranjuju svake svireposti, jer nije jedno isto ubiti ili raniti neprijatelja i mučiti ga dok ne izdahne; nije svejedno ubiti neprijatelja oružanog ili nenaoružanoga. Zakoni dakle pokazuju šta se može da preduzme protiv neprijatelja, a šta ne može. Oni svi izlaze iz pravila da u ratu valja graditi neprijatelju toliko štete, toliko patnje, koliko je nužno da se održi pobeda nad njima, a uzdržati se od svega što je nečovečno i svirepo.

član 8

Ratni zakoni tiču se pre svega kako postupaka prema ranjenicima, bolesnicima, i onima koji poginu za vreme borbe; tako i prema licima koja o njima brigu vode (sanitetskom osoblju), zatim se tiču sredstava, s kojima se rat vodi, opredeljujući kakva se od njih mogu upotrebiti a kakva ne, za njima ide odredba za položaj zarobljenika, za međusobne odnose zaraćenih armija i pitanje ko se računa u kombatanate i nekombatanate, ko se može koristiti zaštitom vojnih zakona a ko ne može. Na posletku oni određuju neprijateljsku sopstvenost u vreme rata; ukazuju sredstva pomoću kojih može da se osigura ispunjenje tih zakona. Svi su ovi zakoni postali, ili putem uzajamnoga dogovora ili putem običaja. Koji se uzajamno ispunjavaju.

Dozvoljena i nedozvoljena sredstva u ratu

član 10

Iako ratne potrebe dopuštaju ubijanje, onesposobljavanje i otimanje imanja neprijateljskog, opet se ne dopušta upotreba svakih sredstava bez razlike. Pre svega ne dopuštaju se sredstva suviše svirepa, koja ni malo ne pomažu neposrednoj celji rata. Zatim nisu dozvoljena sredstva, za koja se vidi na prvi pogled da nisu ni od kakve koristi i na posletku ona sredstva koja sramote onoga tko ih upotrebljuje. Ratni zakoni, zabranjuju ojskama što ratuju da upotrebljavaju ta sredstva, jedno

lišavaju svoje zaštite one koji se njima služe. Ko upotrebljava sredstva zabranjena ratnim zakonima, taj mora da oseti sve nezgodne posledice, jer protivnik u tim slučajevima može za osvetu koristiti ta ista sredstva i time uvećati njegove patnje i stradanja.

član 11

Petrovgradskom konvencijom od 1868. godine primljeno je po međunarodnom dogovoru, da se zabrani upotreba topovskih metaka koji teže manje od 400 grama, a napunjeni su materijalima što se rasprskavaju, stoga što ti meci uveličavaju samo stradanje, a ne donose nikakve koristi. Tako su zabranjeni i kuršumu koji se rasprskavaju.

član 13

Iako je rat borba za život i smrt među ratnim strankama opet valja da je častan. Neprijatelja valja uništavati u otvorenoj i poštenoj borbi. Na tom osnovu ratni zakoni zabranjuju ubijati neprijatelja prevarom i mučki. Ako npr. neprijatelj dođe u logor kao parlamentar, i predstavljajući se glavnokomandujućem ovoga smrtno rani ili ubije, to je ubistvo nepošteno i izdajničko i krivac valja da se najstrože kazni. Iz datih uzroka ratni zakoni zabranjuju ubijati neprijatelja, koji je položio oružje, a tako isto i onoga, koji nije u stanju da se brani.

član 14

Ne treba štedeti neprijatelja koji se brani; ako li se on ne brani ili moli za milost, ne sme mu se ona otkazati. Ne poštediti ga dopušteno je samo ako je počinio mnoga svirepstva ili ako od toga zavisi sopstveni spas. Onaj koji ne da poštediti svojem protivniku, ne može sa svoje strane tražiti da protivnik bude milostiviji prema njemu. Ratni zakoni zabranjuju šta više i da se otkaže pošteta hrabrom neprijatelju.

član 19

Varoši i mesta koja su sasvim otvorena, a ne brani ih ni vojska ni sami stanovnici, ne smeju se opsađivati, a još manje bombardirati. Samo se mogu opsađivati i bombardati ona mesta, koja su utvrđena i imaju vojsku koja ih brani.

član 20

Pre nego što će početi bombardovanje kakve tvrđave, utvrđenog položaja ili varoši, komandant je dužan da izvesti o tome vlasti onoga mesta koje će se bombardo-

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

vati, da bi stanovnici i nejač mogli da se sklone, koliko je moguće. Osim toga on je dužan da štedi što više može predmete, koji ne smetaju vojnim operacijama, a to su: bolnice, crkve, muzeji, biblioteke i sva druga zdanja koja su posvećena nauci, umetnosti i blagotvorenim ciljevima. Opsedenici su dužni da istave na njima znak takav, koji je primljen s obe strane, a oni koji bombarduju dužni su da koliko se može, ne nišane na ta mesta.

član 21

Ko zloupotrebi pomenuti znak, gubi odmah pravo na zaštitu ratnih zakona, i ako onaj što bombarduje primeti da su znakom obeležena ne ona mesta, koja imaju na to prava, taj ne može da puca svuda ne gledajući na znakove, i ako bi razrušio zdanja, u kojima su smešteni muzeji, biblioteke itd. To odgovornost pada ne na njega nego na komandanta varoši ili mesta koje se bombarduje. Po tome se u mestima i zdanjima koja imaju pravo da se poštede ne sme smeštati minicija, barut, oružje i uopšte ratni predmeti.

član 22

Onaj koji bombarduje dužan je da uvek predloži opsadeniku da se preda, pa ma bio i uveren da mu se predlog neće primiti, jer je dug časti i čovekoljublja.

Ratni zarobljenici

član 27

Zarobiti se ne mogu sva lica u neprijateljskoj vojsci koja imaju pravo da nose crveni krst ili crveni polumesec, a to su: lekari, lekarski pomoćnici, apotekari, bolničari, nosioci ranjenika, sanitetska posluga itd. To isto važi i za duhovna lica u vojsci. Međutim i jedni i drugi mogu da se zadrže sa ostalim zarobljenicima u takvom slučaju, kad je njihova pomoć i nega tim zarobljenicima i u ropstvu neophodno potrebna; no čim ta potreba prestane, valja ih osloboditi.

Lica, koja su mirni stanovnici neprijateljske zemlje i nikako ne pripadaju vojsci, po pravilu ne mogu se zarobiti; samo izuzetno onda, kad to neophodno iziskuje bezbednost ratujuće vojske ili same ratujuće države.

član 28

Ratni zarobljenici nisu zlikovci niti prestupnici nego zaštitnici otadžbine, koji su slušali zapovest svoje vlade. Za to ratni zakoni zabranjuju svako nasilje nad njima.

Ratni se zarobljenici nalaze pod vrhovnom vlašću, a ne pod pojedinim licima i s toga se nad njima ne sme upotrebiti ne samo nikakvo nasilje nego se zabranjuje i rđavo ponašanje s njima. Ponašanje s njima mora da bude prema njihovom činu i položaju, koje su imali u svojoj vojsci i otadžbini.

Za to što ratni zarobljenici nisu zarobljenici pojedinih lica, nego države, ne mogu se oni od strane takvih lica ni otkupiti ni osloboditi, nego to samo država kojoj oni kao zarobljenici pripadaju, može učiniti.

Neprijateljska lica, kombatanti i nekombatanti

član 61

Mirni stanovnici u neprijateljskoj zemlji (tako zvani pasivni neprijatelji) koji u borbi aktivno ne učestvuju niti spadaju u sastav vojske, istina podleže opštim neizbežnim posledicama rata i ratnim operacijama, i moraju se pokoravati pobednoj ratnoj sili, ali se oni nikako ne smatraju kao javni neprijatelj, niti se na njima kao sa takvima postupa. Oni se ne smeju ubijati, mučiti, zlostavljati, u ropstvo odvoditi, niti im se sme vređati čast i imanje. Tako isto pobedna ratna sila nema prava da mirne stanovnike neprijateljske zemlje nagoni u svoju ratnu službu. Druga je stvar kad oni svojevolumno stupaju u njenu službu.

Prava vojnih lica u vojsci koja je zauzela neprijateljsku zemlju

član 76

Svojinu crkava, zavoda dobrotvornih, naučnih i umetničkih ne sme okupaciona vojska uzeti. Samo se dopušta da se u ta zdanja smeste magacini i bolnice. I same crkve mogu da se upotrebe za bolnice i magacine.

član 77

Prava mirnoga stanovništva u zauzetoj zemlji kako lična tako i prava svojine moraju biti nepovredna. Okupaciona vojska mora se starati svim silama da ne vređa i ne draži mirno stanovništvo. Ne smeju se vređati ljudi i mesta, koja se poštuju u zauzetoj zemlji, ne sme se napadati na čast žena i devojaka i td. Vređati čast i ponos stanovništva, znači kaljati vojni običaj, koji nalaže da se poštuje mirno stanovništvo. Takvi postupci ponižavaju vojsku, i navlače na nju prezrenje sviju poštenih ljudi. Ratni zakoni, tražeći sve što je pomenuto, uzimaju u obzir ne

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

samo spokojstvo stanovnika nego i disciplinu u vojsci, jer oslabljenje discipline može da učini da se izgube osvojena mesta, i sve dobiti koje daje okupacija.

Kako se osigurava izvršavanje ratnih pravila i zakona represalije

član 83

Izvršavanje ratnih zakona i pravila, sa strane ratnih stranaka osigurava se: 1) svešću o uzajamnim koristima tih zakona 2) svešću o dužnosti prema protivniku, jer data reč neprijatelju mora se ispunjavati isto tako tačno kao i reč data prijatelju, 3) osećanjem pravde, savesti i čovekoljublja, koje traži da se svemu zna mera, i osuđuje uzaludne svireposti, osećanjem časti, najvećeg blaga svake vojske, koje uzdržava radnike od svega što je podlo i nepošteno. Na posletku: 4) sami ratni zakoni za

ispunjenje njihove s obe strane ukazuje na sredstva, koja se zovu represalije.

Kako se svršava rat

član 92

Lica i stvari posle rata povraćaju se u stanju u kome su bili pre rata, ako im se položaj ne izmeni traktatom o miru. Traktat o miru obično sadrži u sebi amnestiju, tj. zaborav svijju uzroka, koji su prouzrokovali rat, a isto tako i svijju prestupa i povreda, koje su učinili za vreme rata članovi jedne ratne stranke prema članovima druge ratne stranke ili/ i prema sopstvenoj vladi, ukoliko ti prestupi docne već nisu suđeni i kažnjeni. Po tome i oni, koji su za vreme rata prešli na neprijateljsku stranu i učestvovali u ratnim operacijama protivu svoje zemlje imaju pravo na amnestiju.

NAREDBA MINISTRA VOJNOG

za sve oficire, niže činove i redovne vojnike
Knjaževske srpske stajaće vojske i narodne vojske*

Ratni zakoni, uzimajući pod svoju naročitu zaštitu ranjenike i bolesnike da bi im olakšali položaj koji je i onako veoma težak, ukazuju tu zaštitu i onim osobama i ustanovama, kojima je zadatak da neguju ranjene i bolesne vojnike u vreme rata. Pravila o tim zakonima izradila je Ženevska konvenciju 22-og avgusta 1867, na koju su pristali gotovo svi obrazovani narodi. Toj konvenciji pristupila je i Srbija 24. marta 1876. godine. S toga nalazim za nužno da saopštim celoj vojsci načela Ženevske konvencije i naređujem svima oficirima, nižim činovima i svim vojnicima, da se, što se tiče ranjenika i bolesnika poljskih rezervnih i stalnih bolnica, bolnica koje za vreme rata podižu privatna društva ili pojedina lica, kao i što se tiče položaja ranjenika i bolesnika pošto ozdrave, strogo pridržavaju ovih pravila:

Član 1.

Dokle god rat, sve ambulatorije, poljske, drumske (etapne), rezervne, stalne bolnice i sve bolnice koje su

podigla privatna lica ili pojedine ličnosti, stoje pod zaštitom svijju ratnih stranaka, i smatraju se kao ustanove koje niko ne sme povrediti. Prema tome ne smu se protiv njih preduzeti nikakva neprijateljstva, na njih se ne sme pucati, niko ih ne sme zapaliti, niti na drugi način škoditi im ili ih uništiti. Kako sve bolnice za ranjene i bolesne vojnike stoje pod zaštitom svijju ratnih strana, bez razlike čije su, to njima nije ni nužna nikakva vojnička sila koja bi branila njihovu nepovredivost. Međutim se svakim ratom dešavaju i slučajevi maroderstva, tj. krađe i grabeža, s toga svaka bolnica u kojoj ima bolesnih i ranjenih vojnika, treba da ima stražu koja čuva imanje bolničko od lopovluka i pljačkanja i koja se stara da ranjenici i bolesnici budu na miru.

Član 2.

Sve ličnosti, koje služe pri ambulatorijama poljskim i drumskim, rezervnim i stalnim vojnim bolnicama, kao i pri bolnicama privatnih društava ili pojedinih ljudi, dakle svi lekari, apotekari, komesari, sveštenici, nosioci ranjenički, bolničari i posluga pri bolnicama nepovredive su za vreme rata, i uživaju tu svoju nepovredivost dokle god vrše svoje dužnosti i dokle god u zavodima, kod kojih

* Naredba je izdata uz ratna pravila po međunarodnom pravu i njihov je sastavni deo

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

oni služe, imade ranjenika i bolesnika. Prema tome ni jedna od ratnih stranaka ne sme vređati pobrojane ličnosti, ne sme ih nagoniti ni na kakav drugi, posao osim onoga što je njihovo opredeljenje; uopšte nad njima se ne sme upotrebiti nikakva sila. One ne mogu biti zarobljene niti se mogu upotrebiti kao taoci. Ako njihova delatnost prestaje za to što je neprijatelj zauzeo mesto u kome je bila bolnica, kod koje oni služe, one se odpuštaju da se slobodno vrate svojim vojskama.

Član 4.

Stanovnici neprijateljske zemlje, koji pritiču u pomoć ranjenicima, poštuju se sva njihova prava, oni su potpuno slobodni. Svaki ranjenik, koga su primili u nekakvu privatnu kuću, pa ga tamo neguju, postaje za tu kuću zaštita, u takvu kuću ne sme se ukvarirati vojska; domaćin te kuće koji je primio ranjenike na negovanje, oslobađa se u nekoliko od kontribucije koja se nametne na njegovo mesto, pri čemu će se obazreti kako na usluge koje on čini ranjenicima i bolesnicima tako i na njegovo imovinsko stanje. Razume se, savršeno je sve jedno kojoj ratnoj strani pripada ranjenik ili bolesnik, koga je taj građanin uzeo u kuću na lečenje i negovanje. Kad se već u nekoj kući nalazi ranjenik i bolesnik protiv te kuće ne smu se preduzimati nikakva neprijateljstva, sem ako to zahteva vojnička nužda, al onda se valja blagovremeno postarati za bezopasnost dotičnih ranjenika i bolesnika. Ali ona ličnost, koja u svojoj kući neguje ranjenike, i stoga je dobila pomenute privilegije, gubi ih odmah, čim se sazna da ih je zloupotrebila, prikrivši u svojoj kući špijuna, ili begunca (dezertera) itd.

Član 5.

Za vreme bitke i pošto se bitka svršila, valja skupljati sve ranjenike i bolesnike bez razlike i svoje i neprijateljske; pri tome neprijateljski ranjenici i bolesnici mogu se odmah posle bitke predati neprijateljskim predstražama, ako komandant naredi i ako se obe strane tako dogovore, i ako okolnosti dopuste; a ako je to nemoguće onda se i neprijateljski ranjenici i bolesnici leče u svojim bolnicama. Oni uživaju onakvu istu hranu, negu i lečenje kao i naši bolesnici i ranjenici. Kad ozdrave, ako su postali nesposobni za vršenje vojničke službe, puštaju se i sprovode se u njihov zavičaj, a ako su ozdravili tako, da bi mogli iznova učestvovati u borbi, onda su slobodni pod prismotrom zadržavaju u našoj zemlji, dokle rat traje, pa se posle puštaju u njihovu postojbinu. Usled

toga ranjenici su nepovredni ne samo dok su nesposobni za dalje ratovanje, nego i pošto ozdrave ne izgubivši tu sposobnost. Sve što ratni zakoni dopuštaju da se može učiniti s ranjenicima koji su tako potpuno ozdravili da bi se opet mogli boriti, to je da se pretvore u ratne zarobljenike.

Član 6.

Kao znake kojima će se obeležavati sve zgrade, svi vojno-sanitetski zavodi i sve ličnosti koje u njima služe, i po kojima se imaju smatrati kao nepovredne, Ženevska konvencija ustanovila je za bolnice i u opšte za sve zgrade i mesta gdje se nalaze ranjenici i bolesnici, belu zastavu sa crvenim krstom u sredini, a za ličnosti koje služe u vojno-sanitetskim zavodima, ili se u opšte posvećuju radu oko ranjenika i bolesnika: crveni krst na beloj povesci koja se nosi na ruci. Te su znake usvojile sve hrišćanske države, koje su potpisale Ženevsku konvenciju, a Turska je molila te države, da zbog verozakonskih razloga u svojoj vojsci zameni pomenute znake belom zastavom i crvenim polumesecom i tako crvenim polumesecom na beloj povesci. One su pristale na tu zamenu, i Srbija je takođe 17. maja 1877. godine, izjavila da će crvenom polumesecu na beloj zastavi i povesci davati onu važnost i značaj koji u hrišćanskim državama ima crveni krst. Prema tome sve one zgrade, šatori itd. na kojima se vije bela zastava sa crvenim polumesecom i sve one ličnosti koji na ruci nose belu povesku sa crvenim polumesecom tako su isto za vreme rata nepovredni kao i oni koji nose crveni krst na beloj povesci ili zastavi. Protiv zgrada i lica sa tim znacima ne sme se biti nikakvih neprijateljstava. Zavojništva moraju takođe biti označena belom zastavom sa crvenim krstom, i na njih ne sme se pucati, sem ako se pozitivno dokaže da neprijatelj zloupotrebljava sanitetsku zastavu. Ako se npr. Ženevski znak na neprijateljskoj strani zloupotrebi tako da se pod njim sakriju barutane, arsenali, municija itd. onda nije protivno ratnim zakonima da se na njih puca, makar se na njima vila bela zastava sa crvenim krstom ili polumesecom. Odgovornost u tim slučajevima pada na onoga koji je zloupotrebio Ženevski znak, a ne na onoga koji je prvi pogazio neprikosnovenost njegovu, jer ovaj je izazvan nesavesnošću protivnikom.

D No 838.
decembra 1877.
u Beogradu

MINISTAR VOJNI
pukovnik
S.Grujic s.r.

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

STEPA STEPANOVIĆ I SRPSKI VOJNIK Solunski front

U doba zatišja na Solunskom frontu jedan srpski vojnik-izviđač krenuo da izvidi položaj kako bi bio siguran da se neprijatelj nije prebacio blizu srpskih rovova. Krećući se oprezno, zalazeći u šiblje između dva položaja, nije primećivao ništa sumnjivo. U jednoj šumi, po mahovini oko stabla, zaključio je da je tu negde blizu izvor pa bi da popije koji gutljaj vode...

Čim je vezao konja za stablo, vojnik je pošao da traži izvor. Ali, tek što je učinio nekoliko koraka, stao je kao gromom pogođen. Na izvoru je primetio jednog bugarskog narednika koji je maramicom kvasio čelo i grudi... Šta da uradi srpski vojnik? Vidi pred sobom bugarskog narednika, ali slomljenog nekim nevidljivim bolom, skrušenog... Šta da učini? Da ga ostavi na miru? A šta ako je i on izviđač, ako je, kojim slučajem, otkrio srpske položaje, mitraljeska gnezda, pa grune bugarska artiljerija i razori ih? Ne, ne, ne sme da ga pusti! Da ga ubije? To bi mogao lako da učini - bio je zaklonjen iza stabla, na desetak metara od njega, lako bi ga smaknuo... Ali kako da ubije bolesnog čoveka? Zar to nije veliki greh i da li bi mu Bog to oprostio? Zgrozio se od te pomisli... Neće ga ubiti, ali ga neće ni pustiti. Ostalo je treće - zarobiće ga i odvesti u komandu pa neka drugi odluče.

Srpski vojnik-izviđač

Tako je i učinio - slomio je grančicu i time skrenuo pažnju. Prestrašeni bugarski narednik, čim ga je primetio sa uperenim karabinom, podigao je ruke i predao se. Srpski vojnik je propustio svog zarobljenika napred, upozoravajući ga da će morati da ga ubije ako pokuša da pobjegne... Čim je vojnik uzjahao konja, bugarski

narednik je pao na kolena. Jedva je promućao:

- Ubij me, bratko, k'o Boga te molim... Ne mogu dalje. Bolestan sam... Izgoreću od neke vatre. Prežali jedan metak...

Srpskom vojniku nije preostalo ništa drugo već da svog konja ustupi zarobljeniku. Još ga je uz put uz sedlo pridržavao da ne padne.

Tako su stigli do vojvode Stepe. Vojnik se ispovedio - ispričao je vojvodi svaki detalj. Na to je vojvoda Stepa rekao: - Dobro si učinio, vojniče! Alal ti vera!

ESAD-PAŠA TOPTANI - I svetski rat

Posledice povlačenja srpske vojske i civila kroz Albaniju bi bile i tragičnije, da nije bilo jednog čoveka - Esad-paše. Jedan svedok tog vremena piše: „Blagodareći viteštvu Esad-paše, izneli smo iz divlje Albanije dušu u kostima“. On nije bio sam. Njegov major Halid Leš i katolički sveštenik Leon Ašiku pomagali su prolaz srpske vojske. Leonove sestre su po neprohodnim planinama doturale pomoć srpskoj vojsci.

Ko je bio Esad-paša? Esad-paša Toptani je bio najbogatiji i najmoćniji albanski feudalac, i turski general. Smatrao je da Albanci ne treba samo da se oslanjaju na velike sile, već i na svoje susede, Srbiju i Crnu Goru.

On se zato odupro pokušajima austro-ugarskih i bugarskih agenata da organizuju uništavanje srpske vojske prilikom povlačenja kroz Albaniju. U tom pokušaju nije uvek imao uspeha, jer nije imao potpunu kontrolu ni u svojim oblastima, a kamoli onde gde su lokalnu vlast držali njegovi protivnici. Njegovi neprijatelji su ga zvali „Esadović“ aludirajući na njegovo savezništvo sa Srbijom.

Esad-pašina žandarmerija je pomagala srpsku vojsku, obezbeđivala siguran prolazak, smeštaj i hranu, i stupala u obračun sa albanskim regimentama koje su napadale srpske jedinice i pljačkale nenaoružane izbeglice. Esad-paša je izdao specijalnu proklamaciju u kojoj poziva Albance da pomognu srpskoj vojsci. Čak je pokušao i da spasava dinar od preterano devalviranog kursa pri zameni. U jednoj većoj diplomatskoj igri, on je bio prinuđen da napusti Albaniju i povuče se pred osvajanjem austro-ugarskih trupa.

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

Istraživanje 5: Kodeksi ponašanja u ratu

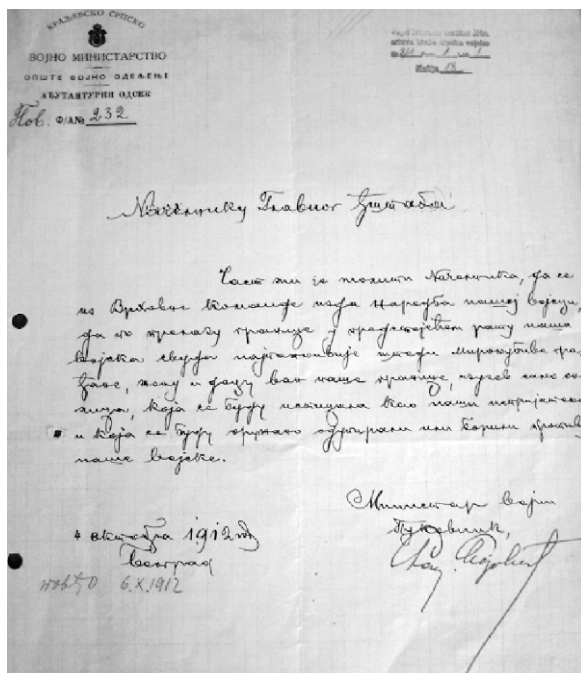
Naravno, Esad-paša je imao svojih političkih razloga za podršku Srbima u povlačenju preko Albanije. Ali, to ne umanjuje značaj njegovog čina. U ovakvom njegovom činjenju, ima nekoliko pouka i za savremeni svet. Prvo, on je zapravo radio sve ono što danas rade Crveni krst i druge humanitarne organizacije, ne samo sa daleko manjim sredstvima i mogućnostima, već i po cenu sukoba sa delom svog naroda. Drugo, on je bio ratnik koji je pružio ruku svom bivšem neprijatelju i to u trenutku najveće potrebe. (D.T. Bataković, *Esad-paša Toptani i Srbija 1915. godine*)

Esad-Paša i puk. Stevan Ilić obilaze pristanište u Draču (snimio: Ljubiša Valić)

Načelniku Glavnog štaba,
Čast mi je moliti Načelnika, da se iz Vrhovne Komande izda naredba našoj vojsci, da po prelasku granice u predstojećem ratu naša vojska svuda najpažljivije štedi miroljubive građane, žene i decu van naše granice izuzev samo ona lica, koja se budu isticala kao naši neprijatelji i koja se budu oružano odupirala ili borila protivu naše vojske.

04.10.1912. Ministar vojni, Beograd

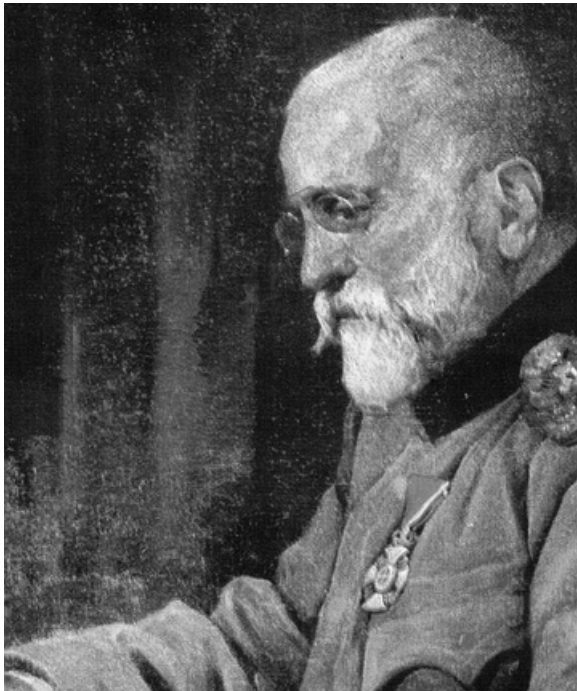
Srpski vojnici pišu pisma svojim porodicama posredstvom švajcarskog Crvenog krsta, Krf, 1916. I svetski rat

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

Komandama I i III Armije, Ibarske Vojske i Moravske brigade,

Da bi se u novo oslobođenim krajevima što pre uveo poredak i time učvrstilo novo stanje, potrebno je da se preduzmu brze i energične mere da se odstrani sve što bi moglo izazvati ma i najmanje neredе i unositi među stanovništvom sumnju i nepoverenje u nove vlasti i novi režim.

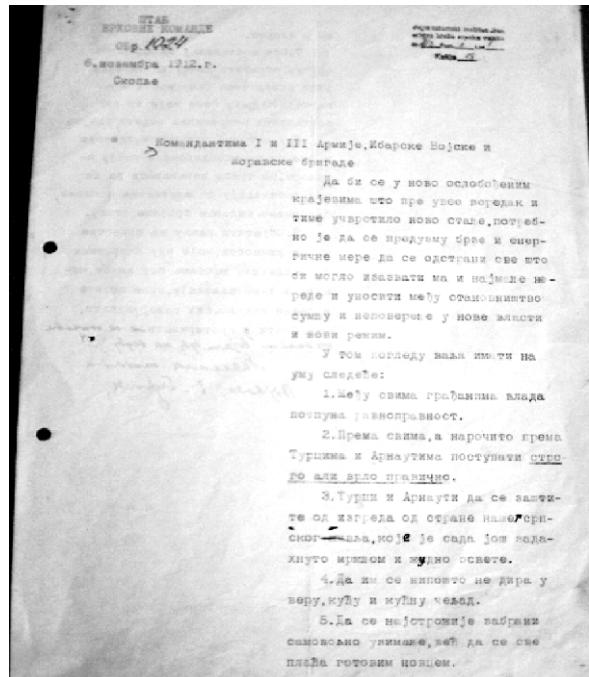

U tom pogledu treba imati na umu sledeće:

1. Među svima građanima vlada potpuna ravnopravnost.
2. Prema svima, a naročito prema Turcima i Arnautima postupati strogo ali pravično.
3. Turci i Arnauti da se zaštite od izgredа od strane našeg srpskog življa, koje je sada još zadahnuto mržnjom i žudno osvete.
4. Da im se nipošto ne dira u veru, kuću i kućnu čeljad.
5. Da se najstrože zabrani samovoljno uzimanje, već da se sve plaća gotovim novcem.

6. Prevarama se nikako ne služiti, već sve što se obeća, to da se i izvrši.
7. Pri postavljanju policijskih organa obratiti pažnju da to budu ljudi osvedočene savesnosti i karaktera. O radu onih koji su već postavljeni neprekidno voditi računa.
8. U mestima gde ima Muslimana i gde su oni posvedočili svoju odanost, ne treba izbegavati da se oni postavljaju za opštinske časnike, saobrazno njihovom brojnom stanju.
9. Obratiti pažnju na izvestne mnoge ličnosti, koje idu naoružane po naseljenim mestima pod vidom komita i tamo pljačkaju, vrše osvetu i razna nasilja. Njih razoružavati, kažnjavati, proterivati, a po potrebi predavati vojnom sudu na osudu.

06.11.1912. Načelnik štaba Skoplje, Vojvoda R. Putnik

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

PRAVILNIK ZA POSTUPANJE SA ZAROBLJENICAMA

(OVA JE KNJIGA POVERLJIVA)

- NOVEMBAR 1914 -

Član 1.

Svi zarobljenici - oficiri, podoficiri i redovi - moraju se upućivati u zarobljeničku Komandu u Nišu, i pre nego što se ma kuda upute iz Zarobljeničke Komande, imaju se uvesti u njene spiskove i moraju biti u njoj saslušani po uputu koji je pripisala Vrhovna Komanda.

Član 3.

Da bi se što lakše i brže vršilo obaveštavanje zainteresovanih o zarobljenicima Zarobljenička Komanda postaraće se da se za to udese naročiti listni katalozi, gde će za svakog zarobljenika zasebno imati list sa podacima o njemu. Svi ovi listovi biće poredani po azbučnom redu.

Član 5.

Svi razgovori sa zarobljenicima vrše se u prisustvu naročito određenih lica, koja cenzurišu te razgovore.

U slučaju da razgovor dobije karakter nedopušten u ovakim prilikama tj. ako se počne kretati izvan ličnih i porodičnih odnosa, prisutni cenzor mora ga odmah prekinuti, udaljiti lice koje je dobilo dopuštenje za razgovor i to prijaviti pretpostavljenima.

Licima koja se budu ogrešila o ovaj propis, biće oduzeto pravo da se u buduće koriste pravom za razgovor.

Član 11.

Sva pismena opštenja zarobljenika i drugih ličnosti sa njima moraju se cenzurisati u Zarobljeničkoj Komandi. Prijem i šiljanje novca i paketa propisane se naročitom pravilnikom.

Član 12.

Zarobljenici mogu dobiti na čitanje sve srpske novine koje izlaze u Srbiji i prolaze kroz vojnu cenzuru.

Knjige koje zarobljenici kupuju ili im se daju na čitanje moraju proći kroz cenzuru lica određenih za taj posao u Zarobljeničkoj Komandi. Pri vraćanju, ove knjige i novine po nova ce pregledati pomenutu cenzor. Komandant Zarobljeničke Komande regulisaće naredbom kako će zarobljenici kupovati knjige i novine.

Član 13.

Ponude i druge stvari mogu se zarobljenicima donositi samo po predhodnom odobrenju komandanta Zarobljeničke Komande, odnosno najstarije vojne vlasti u mestu, i pre no što im se predadu, moraju se pregledati od strane određenog lica.

Član 14.

Pri izlasku u varoš ili na radove u pratnji stražara zarobljenici ne smeju ni s kim razgovarati se ni opštiti.

Član 15.

Zarobljenici u austrijskoj uniformi ne smeju izlaziti u varoš bez stražara. Ali u izuzetnim prilikama oni mogu izlaziti u austrijskoj uniformi i bez stražara, no samo po naročitoj dozvoli komandanta Zarobljeničke Komande, ili komandanta odeljenja ako su zarobljenici u drugom mestu.

Član 16.

Zarobljenici upotrebljeni po vojnim nadležstvima stanovaće (noćivaće) u prostorijama gde i ostali zarobljenici. Oni moraju imati naročiti znak po kome će se znati da su na službi u nadležstvima, i pored toga moraju uvek nositi pri sebi uverenje nadležstva u kome su.

Oni se mogu upotrebljavati i za poslove van nadležstva do 8 časova u večer, a preko toga vremena moraju imati naročitu dozvolu od starešine nadležstva.

Član 18.

Zarobljeni oficiri stanovaće po mogućstvu u naročitim zgradama, u kojima će se i hraniti.

Oni se mogu po volji baviti u krugu svojih stanova koji će im se odrediti van toga određenog kruga ne smeju izlaziti.

Oni mogu, u pratnji stražara, ići u crkvu i kupatilo. Inače im je izlazak u varoš zabranjen.

Član 19.

Nedeljom, neće se zarobljenici upotrebljavati ni na kakve radove. Jedino kod vojnih ustanova zarobljenici mogu se upotrebljavati na radove i nedeljom, kad to bude neophodno potrebno.

Radno vreme kod nevojnih ustanova i privatnih preduzeća utvrdiće se sporazumno sa Zarobljeničkom Komandom.

Kod vojnih ustanova radno vreme regulisaće se naredbom nadležnih komandanata ili starešina nadležstva.

Pov. F/ĐOBr. 2377.

16. novembar 1914. godine

u Nišu

Ministar vojni

Pukovnik Dušan P. Stefanović s.r.

Kodeksi ponašanja u ratu

Prilog

Kralj Aleksandar I. Karađorđević se (tada još kao Prestolonaslednik) oktobra 1912. primajući komandu nad Prvom armijom obratio vojnicima:

„Prema pobeđenom neprijatelju, i neprijatelju koji se preda, budite čovečni i milostivi, jer on tada prestaje biti neprijatelj, nego ostaje samo čovek, a prema čoveku treba biti čovečan. Kuće, imanje, čast i obraz pobeđenog neprijatelja štedite i štitite, kao i kuće, imanje i čast sopstvenog naroda, jer to zahteva ne samo čovečnost i pravoslavna vera naša, nego to i dolikuje junacima...“

„Sudbina ratnog zarobljenika nije nikada zavidna, ali sudeći po onome što sam video, vi ćete ipak uvek imati pravo da kažete da ste uprkos ekonomskim teškoćama sa kojima se Vaša zemlja suočava, ispunili svoju dužnost koliko je to moguće i da ste često činili više nego što Vam je dužnost nalagala. Pokazali ste humanost“

Arčibald Rajs, Izveštaj po pitanju postupanja sa austrijskim zarobljenicima Predsedniku vlade Srbije, Pašiću (izvod)

Srpska izvidnica na Kožuhu (snimio: Staniša Korunović)

Dodatne aktivnosti

Veza sa medijima / Književnost:

Setite se omiljene priče o ljudima koji su učestvovali u borbi - priče koju su vam ispričali u porodici ili u vašoj zajednici. To može biti filmska ili pozorišna priča, ili priča koju ste čuli na radiju. Može biti bilo kakva priča - basna, legenda, priča iz religije, istorije ili izmišljena priča.

- Da li su ličnosti koje učestvuju u borbi imale kodeks u kojem je pisalo šta je zabranjeno u borbi?
- Da li su poštovali taj kodeks? Kakav uticaj je imalo poštovanje (ili kršenje) kodeksa?

Zapamtite, kodeks ne mora biti napisan. On se tako zove zato što predstavlja pravilo ili skup pravila za koja svi očekuju da će se poštovati. To može biti skup opšte poznatih nepisanih pravila.

Istorija:

Odaberite jedan uzorak iz materijala „Uzorci kodeksa ratovanja“ za dalje istraživanje. Proverite vreme i mesto kada i gde je kodeks napisan. Potrudite se da saznate više o njegovom autoru i okolnostima pod kojima je uveden.

ILI:

Odaberite situaciju oružanog sukoba koja se dešavala otprilike u ono vreme i na onom kraju sveta odakle potiče odabrani uzorak iz „Uzoraka kodeksa ratovanja“. Proučite situaciju (koristeći knjige, Internet, filmove, i sl.) Potražite dokaze o borcima koji su poštovali kodeks i o onima koji su ga prekršili. Sami odlučite kakav uticaj je taj kodeks imao u to vreme i na tom mestu.